

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано проблеми розвитку технологічної конкурентоспроможності України та запропоновано заходи підвищення рівня цієї конкурентоспроможності за окремими факторами. Визначено поняття "технологічна конкурентоспроможність країни", обґрунтовано найважливіші чинники її забезпечення, а також здійснено аналіз взаємодії між окремими чинниками технологічної конкурентоспроможності з метою оптимізування їхнього впливу.

Ключові слова: технологічна конкурентоспроможність, економіка України, проблеми, фактори впливу, заходи.

PUKHALSKA I. P.
Khmelnytskyi National University

FEATURES ENSURE TECHNOLOGICAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S ECONOMY

The modern practice of States in implementing technological competitiveness allows us to make generalizations about the properties, content and policies of its software. At the same time, problems of development of technological competitiveness in the context of the third industrial revolution would require further investigation. Analyzed the problems of development of technological competitiveness of Ukraine and proposed measures to increase the level of competitiveness in terms of factors. Define the concept of "technological competitiveness", based on the most important factors of its ensuring, and also carried out the analysis of the interaction between the individual factors of technological competitiveness to optimize their impact. Therefore, ensuring the competitiveness of Ukraine's economy through innovation should be the goal of national economic policy.

Keywords: technological competitiveness, Ukraine's economy, problems, influences, events.

Вступ. Можливості висококонкурентного розвитку національних економік передусім визначаються чинниками, що створюють передумови інноваційного зростання та технологічної модернізації. Зміцнення технологічної конкурентоспроможності країн з перехідною економікою пов'язується з формуванням нових механізмів інноваційного розвитку та технологічного удосконалення національної економіки, які відповідатимуть реаліям ринкової економіки, за одночасної адаптації та вдосконалення існуючих, сформованих адміністративною системою, механізмів.

Після кризи 2008–2009 рр. практично всі розвинені країни переглядають свої погляди щодо ролі промисловості, знову роблячи її основним інструментом для економічного зростання, а з початку 2011 р. більш чітко формується державна політика цих країн, спрямована на розвиток ключових факторів третьої промислової революції. Як наслідок, за умов посилення конкурентної боротьби на зовнішніх і внутрішніх ринках збуту промислової продукції провідних країн світу, суттєво загострюється проблема реалізації проектів наукових досліджень, спрямованих на пошук перспективних напрямів підвищення інноваційної активності суб'єктів промислової діяльності на основі впровадження так званих «глобальних» технологій. Глобальні технології розповсюджуються не тільки на економіку окремо взятих країн і континентів, але й безпосередньо на населення багатьох країн світу, і водночас вони є за своїм походженням і змістом інноваційними технологіями, що стимулюють світову економіку та процес глобалізації, можуть привести до уніфікації когнітивного потенціалу людства, до стандартизації його свідомості.

Сьогодні практично всі розвинені держави світу (США, країни Євросоюзу, Японія, Південна Корея, Китай, Індія і Росія) вбачають у конвергентних технологіях (нано- (N), біо- (B), інфо- (I) та когнітивних (C) технологіях або NBIC-технологіях) чи не головний інструмент, за допомогою якого можна буде вирішити в недалекому майбутньому основні глобальні проблеми людства, а саме: депопуляція і старіння населення; нестача продовольства; екологічні проблеми та захист навколишнього середовища; вичерпання природних ресурсів і нова енергетика; перехід до нового технологічного укладу. Конвергенція NBIC-технологій є основою створення глобальних «проривних» інноваційних технологій XXI століття, що дають змогу значно прискорити розвиток соціальної сфери і підняти її на якісно новий рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказаною проблемою займається багато сучасних іноземних учених, таких як V. Smil, Дж. Хулл, Дж. Ріфкін, С. Джобс, Т. Курфус, С. Глаз'єв, В. Іноземцев, А. Акаєв, Ю. Полтерович, В. Княгинин, И. Дежина, А. Пономарев, а серед українських учених слід виділити роботи В. Гейця, В. Семіноженка, Б. Кваснюка, М. Кизима, В. Хаустової та багатьох інших. У той же час проблеми розвитку технологічної конкурентоспроможності в умовах третьої промислової революції потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей забезпечення технологічної конкурентоспроможності України, а також рекомендація заходів щодо її реалізації.

Результати дослідження. Для країн з перехідною економікою, у т.ч. й України, інноваційні

чинники дадуть можливість закласти підвалини підвищення у довгостроковому періоді динамічної, на противагу статичної, конкурентоспроможності економіки країни. І саме це при формуванні необхідних внутрішніх умов уможливить забезпечення «інноваційного прориву» економіки та входження до розряду передових конкурентоспроможних економік. Йдеться про реалізацію інноваційної моделі розвитку національної економіки за рахунок створення технологічних конкурентних переваг, які й визначають місце країни у міжнародному поділі праці, а саме створення умов для формування, накопичення та ефективного використання знань, технологічних ресурсів, інвестиційних ресурсів тощо, що забезпечують весь спектр конкурентних переваг від технологічного випередження в одній або кількох галузях до технологічного лідерства країни загалом.

Наведемо групи пріоритетів та показники, що формують технологічну конкурентоспроможність країни:

1) Організація та економіка наукових досліджень (рівень фундаментальних досліджень; рівень інвестицій в НДДКР у різні сектори; законодавча підтримка наукових досліджень; захист прав інтелектуальної власності; наявність трансферу технологій між компаніями та університетами тощо).

2) Забезпечення якості системи освіти та інтелектуального капіталу (рівень державних видатків на освіту; відповідність системи освіти потребам економіки; освіченість; ступінь економічних та фінансових знань у населення; достатність компетентних топ-менеджерів та кваліфікованих кадрів; пріоритетність підвищення кваліфікації; кількість зайнятих в НДДКР; кількість наукових ступенів та наукових статей тощо).

3) Впровадження інновацій та високих технологій (рівень законодавчої підтримки нових технологій; кількість підприємств, що впроваджують інновації; частка експорту високих технологій; фінансування технологічного розвитку; ступінь розвитку технологічної кооперації між компаніями; рівень патентної діяльності тощо).

4) Розвиток доступності інформаційної інфраструктури (кількість користувачів Інтернету; вартість доступу до Інтернету; кількість комп'ютерів у користуванні; проникнення мобільного зв'язку; вартість послуг мобільного зв'язку та інше) [1].

Отже, у даній статті під технологічною конкурентоспроможністю країни розуміють рівень розвитку країни, який характеризується удосконаленням наукової інфраструктури та підвищенням рівня розвитку науки; поліпшенням системи освіти; забезпеченням необхідних бізнесові робочих кваліфікацій і стимулюванням підприємництва та інновацій.

Сучасна практика реалізації державами технологічної конкурентоспроможності дозволяє зробити узагальнення щодо властивостей, змісту та напрямів політики її забезпечення.

По-перше, динамічна технологічна складова конкурентоспроможності національної економіки, на відміну від статичної цінової, визначає можливості та перспективи довгострокового розвитку економіки [2]. Відтак технологічна конкурентоспроможність підвищує здатність економіки реагувати на зміни умов глобальної конкуренції та можливості забезпечення розвитку країни за рахунок внутрішніх економічних (структурних та технологічних) зрушень. У підсумку реалізація цієї складової конкурентоспроможності відтворює відповідну структуру економіки та експорту, адаптованих до змін світової економіки. У цьому контексті технологічна конкурентоспроможність означає стійке збільшення частки у світовій торгівлі для тих країн, інноваційні заходи яких є найуспішнішими.

По-друге, надаються можливості щодо технологічного удосконалення виробничої та організаційно-господарської діяльності вітчизняних фірм, що стимулюють підвищення рівня їх участі в міжнародному співробітництві. Загострення міжнародної конкуренції, яке створює нестійкість і мінливість спеціалізації, вимагає ширшого використання інноваційних чинників для опанування технологічних ніш, що дозволять утримувати конкурентні переваги у довгостроковому періоді.

По-третє, технологічна конкурентоспроможність економіки, будучи довгостроковою за своїм характером, означає, що швидше зростання ВВП і експорту приводить до підвищення вартості національної валюти, а не девальвація валюти стимулює чистий експорт. Технологічні поліпшення, на відміну від девальвації валютного курсу, дають можливість країні продавати на світових ринках більше товарів, які мають вищу вартість та вищу якість, і підвищувати рівень життя, але в будь-якому разі вони ведуть до швидшого зростання продуктивності та експорту, а відтак — до збільшення вартості національної валюти.

По-четверте, знання і високі технології як такі не є достатніми для зміцнення технологічної конкурентоспроможності. Необхідний механізм, що має стимулювати практичне застосування наукових рішень, наприклад, нові методи виробництва або нові продукти. Щоб конкурентний потенціал у знаннях і технологіях був активізований і перетворений на фактичну конкурентоспроможність, повинні поєднуватися три умови — нові ініціативи, нові стратегії і нові способи управління [3].

По-п'яте, для підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави та модернізації національної економіки пріоритет повинен надаватися перспективам розвитку її інноваційного потенціалу. Національні економіки, яким вдалося розвинути внутрішні інноваційні можливості швидкої адаптації і відновлення, матимуть конкурентні переваги, стабільні у довгостроковому періоді. Відповідно це включає відмову від надмірної залежності від дешевої і відносно некваліфікованої праці як джерела

конкурентоспроможності на користь підготовки робочої сили і посилення зусиль щодо впровадження і поширення технологічних інновацій для підвищення ефективності використання факторів виробництва. Адже вигравш від інновацій отримують ті країни, які створюють відповідні можливості. Цільовий розвиток потенціалу національної економіки залежить від постійного поліпшення і модернізації всіх сегментів національної економіки та створення передумов отримання послідовного синергетичного ефекту з метою забезпечення постійного соціального, економічного і технічного прогресу.

По-шосте, завдання інновацій полягає не у суто наблизненні до рівня розвинених країн у певних сферах світового виробництва, а у залученні внутрішніх можливостей для незалежного технологічного розвитку. Розвиток внутрішніх технологічних можливостей передбачає реалізацію складніших і вимогливіших завдань щодо адаптації та інновацій. Це створює додаткові переваги, включаючи ширше розповсюдження технологій, більше використання локальних факторів виробництва, глибшу диференціацію товарів, вищу внутрішню додану вартість і здатність ефективніше реагувати на зміни ринкових умов.

По-сьоме, розвиток внутрішніх технологічних можливостей не передбачає технологічного самозабезпечення. В умовах глобалізації світового економічного середовища розвиток країни тісно пов'язаний із здатністю використовувати як створені, так і залучені ззовні технології та інновації. Як вказує К. Дальман, країни мають поєднувати іноземні й локальні технологічні елементи таким чином, щоб забезпечити поступовий розвиток локальних можливостей у тих сферах, де вони можуть бути найефективнішими.

Йдеться про врахування структурно-технологічних чинників національної економіки та адаптаційних можливостей щодо використання іноземних технологій і певною мірою методів організації та управління інноваційно-структурним розвитком у процесі посилення взаємодії національної економіки із світовою для забезпечення довгострокових конкурентних переваг.

Варто відзначити, що реалізація завдань такого рівня потребує прозорості інструментів, комплексності та стратегічної орієнтації інноваційної та структурної політики держави. Разом з тим в економіці України експлуатуються переважно попередні технологічні досягнення. Це пов'язано з тим, що в сучасному українському наукоємному секторі залишається значна кількість системних перешкод, без подолання яких інноваційний розвиток країни приречений на провал [4].

Отже, основними заходами підвищення технологічної конкурентоспроможності економіки України мають стати наступні (рис. 1):

Рис. 1. Заходи підвищення технологічної конкурентоспроможності економіки України

1) Об'єктивна економічна інвентаризація та переоцінка технологічного потенціалу країни у контексті світової еволюції технологічних укладів та визначення на цій підставі національних інноваційних пріоритетів.

2) Розробка та застосування на практиці мотиваційного поля для здійснення інноваційної діяльності вітчизняними підприємствами, яка передбачатиме як забезпечення макроекономічної та політико-правової стабільності в Україні, так і активне використання пільгових умов діяльності в інноваційно-активних секторах економіки.

3) Вдосконалення системи державного управління інноваційно-технологічним розвитком національної економіки — впровадження практики технологічного моніторингу та прогнозування, підвищення «інноваційної культури» прийняття політичних рішень.

4) Система управління має працювати на випередження, враховувати потенційні загрози конкурентоспроможності національної економіки та «закладати» у механізм прийняття рішень можливість маневру та коригування відповідно до національних інтересів.

5) Проведення цілеспрямованої державної інноваційно-промислової політики та поєднання її з інвестиційною політикою через стимулювання розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв.

6) Стимулювання капіталовкладень у технологічне оновлення виробництва.

7) Вдосконалення системи фінансування інноваційних проектів за рахунок розробки та впровадження бюджетів розвитку, запровадження інструментів бюджетного контролінгу коштів та пільг, які спрямовуються на цілі інноваційного розвитку.

8) Розвиток середовища для здійснення інноваційної діяльності. Для цього треба, насамперед, прикласти зусилля, спрямовані на подолання основних проблем розвитку «м'яких» технологій; не просто копіювати будь-які ініціативи розвинених країн та зосереджуватись на короткостроковій меті досягнення тимчасової переваги, а треба намагатися в своєму розвитку поєднати «жорсткі» (інфраструктура, система кредитування та страхування тощо) і «м'які» (венчурне фінансування, розвиток корпоративного управління, впровадження інструментів сучасного стратегічного інноваційного менеджменту) технології для досягнення конкурентоспроможності в глобальному середовищі, що постійно змінюється [5].

9) Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності — сприяння створенню інституційних інвесторів та їх залученню до фінансування інноваційних проектів, формування інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розширення доступу суб'єктів господарювання до інформації щодо інноваційних розробок, сприяння інтеграції науки, освіти, фінансів і виробництва з метою випереджувачого розвитку науково-технологічної сфери, забезпечення повного циклу формування і реалізації науково-технічних рішень.

10) Створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності, що передбачає, по-перше, формування і вдосконалення механізмів функціонування нових організаційних структур інноваційного типу (технологічні парки, наукові центри, бізнес-інкубатори тощо), по-друге, поліпшення правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, зокрема дотримання прав промислової та інтелектуальної власності, по-третє, вдосконалення корпоративного управління.

11) Залучення прямих іноземних інвестицій у високотехнологічні та середньо-високотехнологічні види діяльності, а також енергозбереження.

12) Надання державної підтримки та захисту інтересів вітчизняних виробників високотехнологічної продукції від недобросовісної конкуренції на внутрішньому ринку.

13) Підтримка участі українських науковців (та студентів) у інноваційних програмах ЄС, США, Китаю та інших країн, які змогли посилити свої економіки за рахунок інноваційної та високотехнологічної компоненти.

14) Забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

Висновки. В сучасних умовах високотехнологічної міжнародної конкуренції успіху досягають країни, які спроможні розвинути внутрішній потенціал інноваційно-технологічної модернізації економіки, що посилює її гнучкість щодо реагування на зміни умов глобальної конкуренції. Основний висновок полягає в тому, що в довгостроковому періоді для конкурентоспроможності економіки країни є важливими якісні властивості господарської діяльності, можливості виконувати певні етапи науково-інноваційного циклу, а не статична галузева спеціалізація країни. Це передбачає, що країни реагують на посилення конкурентного тиску не лише міжгалузевими перетвореннями, а здійснюють якісну модернізацію у межах галузей — спеціалізацію на більш науково- та технологічноємних сегментах виробництва.

Тому забезпечення конкурентоспроможності економіки України через інновації має стати метою національної економічної політики. Такий розвиток економіки має базуватися на визначенні довгострокових пріоритетів, які обумовлюють орієнтацію національної економіки на визначення раціональної спеціалізації й оптимальної структури, що сприятиме досягненню найбільш можливих темпів економічного зростання та підвищенню рівня життя. У стратегічному контексті істотне підвищення конкурентоспроможності економіки України можливе лише за рахунок інноваційно-структурних механізмів модернізації економіки нашої держави та розширення участі в міжнародному поділі праці на основі технологічних, а не цінових конкурентних переваг.

Література

1. Поддубная Л.И. Научно-технический прогресс и модификация сравнительных преимуществ в

международном разделении труда / Л.И. Поддубная // Актуальні проблеми міжнародних відносин / Інститут міжнародних відносин. – 2000. – Вип. 22, ч.1. – С. 191–201.

2. Ступницький О. Транснаціоналізація науково-технічної політики в умовах посилення міжнародної економічної взаємозалежності : монографія / Ступницький О. – К. : Київський університет, 2001. – 243 с.

3. Сухоруков А. І. Технологічна реструктуризація як напрям антикризової політики / А. І.Сухоруков // Стратег. панорама. – 2005. – № 3.

4. Цихан Т. В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2005. – № 1. – С. 33–46.

5. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / Юданов А.Ю. – М. : ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.

Надійшла 15.11.2016; рецензент: д. е. н. Васильківський Д. М.